

Fighting corruption and protecting public rights in the football federation

Seyed Ali Mirlohi*
Anis Asadi**

Received: 2022/05/20
Accepted: 2022/06/22

Abstract

The Islamic revolution is based on the attitude that it will proceed according to justice, and will not act against morals and humanity; Nevertheless, we still encounter gangs abusing public property, which is contrary to the values and criteria that the Islamic Revolution has achieved victory by relying on. The existence of these contradictions makes it necessary to examine the factors that cause corruption in football, of course, revealing the factors and examples of corruption in sports should not mean that corruption is spreading and cannot be fought against; Rather, it means that considering that one of the factors of lack of development in the country is the existence of corruption and lack of transparency, they should be dealt with by examining the factors in order to pursue development. If we can provide a clear definition of corruption and identify the effective factors in the formation of this phenomenon in Football we can usually find the preventive solutions and how to fight this problem; In this article, with a descriptive-analytical approach, the etymology and then executive measures to prevent corruption in Iranian football are discussed. Examples of corruption can be seen more or less in every organization, and sports organizations, considering the important responsibility they have in developing sports and ensuring people's health, damage caused by corruption can have a deeper impact on them. One of the informal and sensitive organizations in the field of football is the Football Federation, since its related matters are of interest to different groups, especially the youth, it is necessary to pay attention to the category of corruption in this federation. There should be a fight against corruption to prevent future damage.

Keywords: Football Federation, corruption in sports, sports rights, violation of rules, Protection of public rights.

---

* MSc. of Private Law, Faculty of Islamic Studies and Law, Imam Sadiq University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

s_a_m1375@yahoo.com

** MSc. of Family Law, Imam Sadiq University Women's Campus, Tehran, Iran.

a.asadi@isu.ac.ir

سازوکارهای مبارزه با فساد و صیانت از حقوق عامه در فدراسیون فوتبال

سید علی میرلوحی*

انیس اسدی**

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۰۱

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

انقلاب اسلامی با این نگرش که طبق عدالت پیش خواهد رفت، و ضداخلاقی و ضدانسانی عمل نخواهد کرد، به بار نشسته است؛ با این وجود هنوز هم با باندهای سوءاستفاده‌کننده از اموال عمومی مواجه می‌شویم که با ارزش‌ها و معیارهایی است که انقلاب اسلامی با تکیه بر آن به پیروزی رسیده است مغایرت دارد. وجود این تضادها بررسی عوامل ایجاد فساد در فوتبال را ضروری می‌سازد، البته که آشکار کردن عوامل و مصادیق فساد در ورزش نباید به این معنا باشد که فساد در حال گسترش است و نمی‌توان با آن به مبارزه پرداخت؛ بلکه بدین معناست که با توجه به اینکه یکی از عوامل عدم توسعه‌یافتگی در کشور، وجود فساد و فقدان شفافیت است، باید با بررسی عوامل با آنها برخورد شده تا توسعه را نیز به دنبال خود داشته باشد. اگر بتوانیم از فساد تعریفی واضح ارائه دهیم و عوامل مؤثر در شکل‌گیری این پدیده را در فوتبال شناسایی نماییم، قاعدتاً می‌توانیم راهکارهای بازدارنده و نحوه مبارزه با این معضل را دریابیم. در این نوشتار با رویکردی توصیفی - تحلیلی به ریشه‌شناسی و سپس اقدامات اجرایی جهت جلوگیری از فساد در فوتبال ایران پرداخته می‌شود. نمونه‌هایی از فساد را می‌توان کمابیش در هر سازمانی دید، سازمان‌های ورزشی نیز با توجه به مسئولیت مهمی که در امر توسعه ورزش و تأمین سلامت مردم دارند، آسیب‌هایی برآمده از فساد، می‌تواند تأثیر عمیق‌تری بر آنها بگذارد. یکی از سازمان‌های غیررسمی و حساس در زمینه فوتبال، فدراسیون فوتبال می‌باشد، از آنجاکه امور مربوط به آن، مورد علاقه اقشار مختلف بالاخص قشر جوان می‌باشد، توجه به مقوله فساد در این فدراسیون ضروری است. باید مبارزه با فساد صورت گیرد تا از تشدید آسیب‌ها در آینده پیشگیری شود.

واژگان کلیدی: فدراسیون فوتبال، فساد در ورزش، حقوق ورزشی، نقض قوانین، صیانت از حقوق عامه.

* کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
s_a_m1375@yahoo.com

** کارشناسی ارشد حقوق خانواده، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام پردیس خاوران، تهران، ایران.
a.asadi@isu.ac.ir

مقدمه

ورزش به‌عنوان ضروری‌ترین مقدمه تندرستی و نشاط اجتماعی، می‌تواند سبب افزایش غرور ملی و همدلی مردم شود. یکی از رشته‌های جذاب و پرطرفدار ورزشی در کشور ما فوتبال است و وزارت ورزش و جوانان بر اساس وظیفه ذاتی خود مسئولیت نظارت بر فدراسیون‌های ورزشی را بر عهده دارد. رهبر معظم انقلاب در اول آبان‌ماه ۱۳۹۳ در دیدار قهرمانان و ورزشکاران مسابقات آسیایی و پاراآسیایی در خصوص نحوه برخورد با متخلفین ورزشی فرمودند: «از تخلفات قانونی هم به‌شدت پرهیز بشود چه تخلفات بین‌المللی چه تخلفات قانونی مربوط به داخل کشور. این‌جور نباشد که معنای قهرمان‌محوری در ورزش این باشد که هر تخلفی شد نادیده گرفته بشود؛ نه، تخلف، تخلف است از بالا تا پایین؛ مسئولین و غیرمسئولین، زیدگان و غیرزیدگان، قهرمانان ملی و قهرمانان ورزشی و قهرمانان صنعتی و قهرمانان سیاسی و هر کدامشان وقتی تخلف کردند باید مثل متخلف با آن برخورد بشود. سهل‌انگاری و سست‌انگاری در مسائل ورزش هیچ صلاح نیست». به همین دلیل وزیر ورزش به‌عنوان مقام عالی باید پاسخگوی مسائل مربوط به فدراسیون‌های ورزشی باشد. وزیر ورزش و جوانان به همراه معاون ورزش همگانی بر اساس اساسنامه فدراسیون فوتبال، عضو مجمع آن فدراسیون هستند و لذا وظایف نظارتی آنان دوچندان است. با این‌همه در طول سال‌های گذشته و بالاخص در سال گذشته، شاهد اتفاقاتی در ورزش فوتبال بوده‌ایم که این رشته پرطرفدار ورزشی را با انتقادهای حاشیه‌های بسیار مواجه کرده است.

۱. مفهوم‌شناسی اصطلاحات

۱-۱. فساد

ریشه فساد فعل لاتین روم پر به‌معنای شکستن می‌باشد؛ بنابراین در فساد آنچه که می‌شکند یا نقض می‌گردد، رفتار اخلاقی، شیوه قانونی یا اغلب مقررات اداری می‌باشد (دادگر و معصومی‌نیا، ۱۳۸۳، ص. ۱۵). در میان تعاریف متعددی که از فساد وجود دارد، بانک جهانی شناخته‌شده‌ترین تعریف را ارائه و بیان نموده است: «از قدرت عمومی سوءاستفاده کردن جهت بهره‌گیری خصوصی را فساد می‌گویند».

در جمع‌بندی بین تعاریف موجود از فساد این نتیجه حاصل شد که واگذاری اختیار همراه احتیاط (قدرت پنهان‌کاری) درحالی‌که با نظارت و پاسخگویی همراه نباشد، باعث ایجاد فساد می‌شود (Bac, 1996, pp. 101-120). در سازمان‌های ورزشی اگر مسئول، داور، مدیر یا کارکنان آنجا به گونه‌ای وظایف مختص به خود را اجرا کنند که کاملاً یا تا اندازه‌ای با ارزش‌های اخلاقی و اهداف فدراسیون مغایرت داشته باشد، فساد شکل می‌گیرد. فساد در ورزش شایسته‌سالاری را نابود می‌کند و ورزشکاران واقعی را ناامید می‌نماید؛ همچنین انگیزه کارکنان در فدراسیون و سازمان‌های ورزشی نیز کاهش پیدا می‌کند (Maennig, 2005, pp. 187-205).

فساد در ورزش منجر به کاهش رشد اقتصادی می‌شود؛ زیرا انگیزه سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی را برای سرمایه‌گذاری کاهش می‌دهد. مانع رشد و رقابت سالم که فلسفه وجود ورزش می‌باشد، می‌گردد، باعث خنثی شدن تلاش‌ها در کاهش تبعیض و فقر و افزایش شکاف طبقاتی در جامعه می‌باشد (عباس‌زادگان، ۱۳۸۳، ص ۳۲)؛ منجر می‌شود تا مردمی که پشتیبان نظام بودند، اعتقاد و اعتماد خود را به توانایی دولت جهت اداره مملکت از دست بدهند (قلی‌پور و نیک‌رفتار، ۱۳۸۵، ص. ۳۴). با وجود فساد در ورزش، تماشاگران و طرفداران و علاقه‌مندان به ورزش از جمله فوتبال، پیگیری‌های خود را کاهش داده و بدین ترتیب حامیان مالی و مقامات شهری نیز از حمایت خودشان از ورزش صرف نظر می‌کنند (Maennig, 2002, pp. 61-89)؛ همچنین منجر به سلطه سرمایه‌داری در کشور می‌گردد (Muller, 2002, pp. 496-492).

دولت و دستگاه‌های نظارتی همواره برای مبارزه با فساد تلاش کرده‌اند؛ لیکن موفقیت اندکی حاصل شده است؛ که نشان از این است که تلاش‌ها نظام‌مند نبوده و برنامه‌ها اغلب به جای تمرکز بر پیشگیری از بروز فساد بر مجازات متخلفان می‌پرداخته است. در ورزش، فساد می‌تواند به دو حالت انجام گیرد:

یکم: توسط خود ورزشکار: به گونه‌ای که او عملکرد طبیعی خویش را در مسابقه انجام نمی‌دهد که یا خودش برنده گردد و یا عامدانه دیگران را برنده مسابقه گرداند.

دوم: رفتاری که توسط مسئولان ورزشی، مدیران، داوران و یا کارکنان سازمان‌های ورزشی چگونه آگاهانه انجام می‌شود و گونه‌ای عمل می‌کنند که با ارزش‌های اخلاقی مغایرت داشته باشد (Bancroft, 2001).

لیکن منظور از فساد که در این نوشتار مدنظر می‌باشد، بیشتر مربوط به نوع دوم می‌باشد، و برآنیم تا علاوه بر بررسی علل و ریشه‌های فساد در فوتبال، راه‌هایی جهت کنترل این پدیده ارائه دهیم.

۲-۱. فدراسیون فوتبال؛ نهاد عمومی غیردولتی

مطابق ماده ۱ اساسنامه، فدراسیون فوتبال یک نهاد عمومی غیردولتی و دارای شخصیت حقوقی است. امروزه نهادهای غیردولتی به‌گونه‌ای خاص در راستای انجام مسئولیت و نیل به اهداف تعریف‌شده خود، وظایف و مسئولیت‌های گسترده و متنوعی را بر عهده دارند. فدراسیون فوتبال جمهوری اسلامی ایران که مقر آن در تهران است در کلیه نقاط کشور، دارای هیئت‌های فوتبال استان یا شهرستان می‌باشد، به‌همین منظور افراد زیادی را به خدمت منصوب نموده است. با ورود بی‌ضابطه سرمایه عمومی کشور به این رشته ورزشی و افزایش درآمد فوتبالیست‌ها نسبت به دیگر اقشار مردم، حساسیت افکار عمومی نسبت به این ناهنجاری‌ها بالا رفته و لذا ضرورت بررسی مسائل ذی‌ربط مطرح شده است. تعلق در ارائه توضیحات و پاسخ‌های انحرافی فدراسیون فوتبال به مکاتبات کمیسیون اصل ۹۰ در جریان رسیدگی به این پرونده و عدم همکاری مناسب برخی از نهادها از جمله حراست وزارت ورزش، روند رسیدگی به این پرونده را مطول و دچار مشکل کرده است، گرچه در نهایت با تلاش کارشناسان کمیسیون و همکاری برخی از دست‌اندرکاران دلسوز فوتبال، کاستی‌های زیادی برطرف شد (آقایی‌نیا، ۱۳۸۶، ص. ۵۶). حسب گزارش‌های واصله و همچنین بر اساس اظهارات افرادی از اقشار مختلف جامعه فوتبال که به کمیسیون اصل ۹۰ دعوت شده‌اند (با وجود فعالیت ورزشکاران پاک، صادق و سالم در خانواده ورزش علی‌الخصوص فوتبال)، وجود فساد در بخش‌های زیادی از فوتبال ایران و افزایش آن طی چند سال اخیر، غیرقابل انکار بوده و بر اساس اطلاعات مستند، مصادیق این معضلات عبارت‌اند از: تبانی، رشاء و ارتشاء، دوپینگ، شرط‌بندی، جعل و به‌کارگیری سند مجعول، تصدیق نامه‌های خلاف واقع، فرار مالیاتی، مصرف الکل و روابط نامشروع، مصرف مواد مخدر، رواج خرافه‌گرایی از جمله سحر و جادو، تحصیل مال از طریق نامشروع، نقض آشکار قوانین و مقررات و قراردادهای غیرواقعی (عباس‌زادگان، ۱۳۸۳، ص. ۱۲۹).

وجود این مسائل در فوتبال ایران با توجه به انعکاس اجتماعی آن از طریق رسانه‌ها، موج منفی عظیمی ایجاد نموده است که در حال حاضر، خواست مردم و اکثر اهالی فوتبال، زدودن چهره فساد از فوتبال ایران است. ورزشگاه‌های فوتبال به محل مناسبی برای بدآموزی، بدزبانی و دشنام تعدادی از تماشاگر نما تبدیل شده تا جایی که بسیاری از خانواده‌ها مانع حضور فرزندان خود در این محیط می‌شوند (آقایی‌نیا، ۱۳۸۶، ص. ۷۰). کاهش فاحش تماشاگران در استادیوم‌های ورزشی به‌هنگام مسابقات، یکی از دلایل اثبات این قضیه است. از طرفی سابقه امر ثابت نموده که از سوی فدراسیون اراده قاطعی با هدف برخورد مناسب با ناهنجاری‌های فوتبال وجود ندارد؛ بلکه بعضی از مدیران آن فدراسیون، خود نیز در وقوع برخی از این ناهنجاری‌ها مشارکت دارند. عدم برخورد منصفانه با پدیده‌های ضدفرهنگی و ضداخلاقی، شرایط دشواری برای قشر جوان به وجود آورده تا جایی که عده زیادی معتقدند در بعضی از مفسده‌ها، تشکیلاتی بوده و معتقد به وجود مافیا هستند.

۲. ریشه‌های فساد در فوتبال ایران

۱-۲. موارد نقص یا نقض مقررات و قوانین فدراسیون فوتبال

یکی از مهم‌ترین دلایل بروز تخلفات متعدد در فوتبال ایران نقص و نقض مقررات و قوانین موضوعه در این باره بوده است که برای نمونه به مواردی از آن اشاره می‌شود:

۱- اساسنامه فدراسیون فوتبال در ۸۲ ماده توسط هیئت‌رئیس انتقالی فدراسیون در تاریخ ۱۳۸۶/۰۳/۳۰ تدوین و تنظیم شده و در تاریخ ۱۳۸۶/۰۴/۱۱ (دوم جولای ۲۰۰۷) به تأیید فیفا و در تاریخ ۱۳۸۶/۰۵/۲۴ به تصویب هیئت محترم وزیران رسیده است. اساسنامه مذکور در تاریخ ۱۳۹۹/۱۰/۰۴ توسط هیئت‌رئیس فدراسیون اصلاح و در قالب ۸۸ ماده به مبادی ذی‌ربط ابلاغ می‌شود که به علت عدم رعایت مفاد ماده ۳۲ و عدم تأیید مفاد اساسنامه اصلاح‌شده توسط فیفا و هیئت وزیران جمهوری اسلامی ایران، این اساسنامه فاقد اعتبار قانونی است. بدیهی است که وقتی اصل اساسنامه به تأیید فیفا و هیئت وزیران رسیده، موارد اصلاح آن نیز باید به تأیید آن مراجع برسد و اعمال اساسنامه‌ای که از تأییدیه مراجع مربوطه برخوردار نیست، خود یک تخلف آشکار است. بر این اساس کمیسیون اصل ۹۰ در گزارش حاضر

صرفاً به مفاد اساسنامه مورد تأیید فیفا و هیئت وزیران استناد می‌نماید.

۲- مطابق اساسنامه مصوب، رئیس فدراسیون اختیار دارد فردی با سابقه حقوقی را جهت امور حقوقی فدراسیون تعیین کند. در حالی که رئیس فدراسیون، فردی را برای این جایگاه تعیین کرده بود که سابقه حقوقی نداشت. در ماده ۵۴ اساسنامه جدید نیز کمیته حقوقی و تدوین مقررات اضافه شده که به طور منطقی باید برای ریاست کمیته حقوقی و تدوین مقررات، دارا بودن مدرک حقوقی تعیین می‌شد، در حالی که برای کمیته‌های دیگر، لزوم برخورداری رئیس کمیته از مدرک مرتبط تعیین شده، برای این کمیته چنین الزامی پیش‌بینی نشده است! نکته قابل توجه این است که رئیس کنونی کمیته حقوقی و تدوین مقررات فدراسیون فوتبال از آنجاکه خود از مدرک حقوقی مرتبط برخوردار نیست، به‌هنگام تدوین اساسنامه جدید، چنین قیدی را در نظر نگرفته است تا بتواند شخصاً مسئولیت آن را بر عهده گیرد.

۳- علی‌رغم صراحت ماده ۵۴ اساسنامه جدید به تشکیل کمیته حقوقی و تدوین مقررات با یک رئیس، یک معاون با تحصیلات حقوقی و تا پنج عضو، کمیته مذکور تا تیرماه سال ۹۳ فقط توسط رئیس که رشته تحصیلی وی نیز حقوقی نیست اداره می‌شد و تمامی آیین‌نامه‌ها توسط شخص ایشان تهیه و تنظیم شده است. البته از تیرماه سال ۹۳ با پیگیری‌های کمیسیون اصل ۹۰، این رویه اصلاح شده است.

۴- علی‌رغم قانون منع اشتغال مجدد قضات مطابق اصل ۱۴۱ قانون اساسی و بخشنامه‌های مکرر رؤسای محترم قوه قضائیه به ادوار مختلف خصوصاً بخشنامه شماره ۱/۸۶/۴۸۵۲ مورخ ۱۳۸۶/۰۴/۲۸ و شماره ۱/۸۴/۱۰۹۸۶ مورخ ۱۳۸۴/۰۸/۲۸ مبنی بر ممنوعیت پذیرش مسئولیت و مشاغل دیگر توسط قضات، رئیس فدراسیون ضمن نقض قوانین و مقررات عده‌ای از قضات را در فدراسیون به‌کار گمارده و قضات مذکور نیز با پذیرش سمت‌های مشخص مرتکب تخلف شدند که بر اساس مدلول بخشنامه رئیس محترم قوه قضائیه قابل تعقیب انتظامی و اداری می‌باشند (مشخصات قضات در پرونده محفوظ است).

۵- در بند ۱-۱ ماده ۱۶ بر تبعیت کامل اعضاء از مفاد اساسنامه اشاره دارد و رئیس فدراسیون را مجری تصمیمات هیئت‌رئیس دانسته است، اما در موارد متعددی علی‌رغم تصویب هیئت‌رئیس، رئیس فدراسیون خود را ملزم به انجام آن ندانسته

است؛ به‌عنوان نمونه می‌توان به مخالفت اعضاء با مریگیری افشین قطبی یا حفظ سرمربی تیم ملی امید اشاره کرد. همچنین در مغایرت با بند ۲ ماده ۳۲ اساسنامه مصوب به‌صورت موردی برای تک‌تک موارد اصلاحی اساسنامه در مورخ ۴ دی ۹۰ توضیحات کتبی به اعضای مجمع ارائه نشده است و از بی‌اطلاعی آنان برای تغییر بسیاری از موارد نهایتاً استفاده صورت گرفته است.

۶- تصویب گزارش‌های مالی و برنامه و بودجه سالیانه فدراسیون، توسط مجمع الزامی است لیکن این موضوع در مورد صورت‌های مالی سال ۱۳۹۲ به تصویب مجمع و هیئت‌رئیس فدراسیون نرسیده است. از سوی دیگر هیئت‌رئیس در مورخ ۱۳۹۳/۳/۲۷ طی نامه شماره ۱۰۰-۱/ه به استناد بند ۵ از ماده ۳۶ اساسنامه در مهلت ۴۸ ساعت برکناری دبیرکل وقت فدراسیون و نایب‌رئیس وقت فدراسیون را خواستار می‌شود که به انجام نمی‌رسد.

۷- درحالی‌که صراحت قانونی در بند ۸ از ماده ۳۷ اساسنامه فدراسیون فوتبال اشعار می‌دارد که کلیه آیین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها باید به تصویب هیئت‌رئیس برسد این موضوع رعایت نشده است و آیین‌نامه‌های اعزام‌های برون‌مرزی، معاملات ارزی، پاداش، کمیته فنی و توسعه جهت نحوه جذب مربیان و کادر فنی داخلی و خارجی تیم‌های ملی تدوین نشده است.

۸- اختیارات گسترده پیش‌بینی شده در آیین‌نامه کمیته انضباطی در شخص رئیس متمرکز شده که تالی فاسد‌نهایی را به‌دنبال داشته است؛ به‌عنوان نمونه توانایی مجازات موقت متخلف از سوی رئیس کمیته انضباطی به استناد بندهای ۱ و ۲ ماده ۳۲ آیین‌نامه، درحالی‌که اولاً. مجازات، تجویز قانون‌گذار در حیطه صلاحیت مرجع قضائی و واکنش سازمان‌یافته نسبت به جرم - و نه تخلف - است یا در بند ۲ ماده مزبور، بی‌حساب و کتاب و بدون ذکر شرایط و ضوابط، اختیار صدور حکم به رئیس کمیته انضباطی داده شده است. مطابق بند ۱ ماده ۴۲ این آیین‌نامه: «آرای انضباطی به محض صدور و امضا دبیرکل اجرا خواهد شد حتی اگر قابلیت تجدیدنظرخواهی داشته باشد». با این اوصاف اگر حکمی صادر شود که قابل اعتراض بوده و معترض هم به آن اعتراض کند، حکم مزبور باید به‌رغم اعتراض به عمل آمده و قبل از تعیین تکلیف نهایی اجرا شود.

۲-۲. انتصاب افراد سیاسی و غیرمتخصص در فوتبال

بر اساس بررسی‌های به‌عمل‌آمده، یکی دیگر از دلایل مهم ایجاد فساد در فوتبال ایران، استفاده از چهره‌های سیاسی بدون سابقه ورزشی و به‌ویژه سابقه فوتبالی و یا استفاده از چهره‌های غیرسیاسی اما بدون سابقه فوتبالی و ناتوان از جهت مدیریتی، در رأس فدراسیون فوتبال و یا باشگاه‌های کشور می‌باشد. در اینجا موارد زیر قابل توجه است:

۱- از سال ۷۷ در دولت هفتم با انتصاب یک چهره سیاسی بدون سابقه مرتبط و مدیریت ورزشی، این انتصابات وارد عرصه مدیران سیاسی غیرفوتبالی و موجب دور شدن این ورزش از اهداف اصلی و حرفه‌ای خود شد. در چهارمین سال ریاست وی بر فدراسیون فوتبال، هیئت‌رئیس سازمان لیگ، تصمیم به برگزاری لیگ حرفه‌ای در مسابقات باشگاهی ایران گرفت که در پایان نام لیگ برتر روی آن نهاده شد که تبعات ناشی از آن، به دلیل عدم برخورداری از ساختارهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، تاکنون گریبان‌گیر فدراسیون و باشگاه‌ها بوده است که ریاست فدراسیون انتقالی، افزایش بی‌رویه و یک‌باره دستمزد بازیکنان، مربیان و باشگاه‌ها و متعاقباً افزایش هزینه‌های باشگاه‌داری را به دنبال داشت.

۲- هر چند در ابتدای دولت هشتم با انتصاب یک چهره غیرسیاسی و فوتبالی در رأس فدراسیون این روند دگرگون شد؛ لیکن در سال ۸۵ با برکناری این مدیر باسابقه در فوتبال از رأس فدراسیون، تلاش برای ورود یک چهره سیاسی دیگر بدون هر گونه سابقه ورزشی در رأس فدراسیون فوتبال ادامه یافت، اما به دلیل موانع قانونی و عدم امکان حضور وی در انتخابات تعیین ریاست فدراسیون، وی در آخرین دقایق از شرکت در انتخابات کناره‌گیری کرد و لاجرم، فردی که از توان و سابقه قابل توجه مدیریتی و مرتبط با فوتبال برخوردار نبود، به‌عنوان تنها کاندیدای ریاست این فدراسیون باقی ماند و به‌راحتی در این جایگاه منصوب شد.

۳- علاوه بر ورود مدیران سیاسی غیرفوتبالی و به دنبال آن، چهره‌هایی بدون هیچ‌گونه سابقه مدیریتی و فوتبالی، از آنجاکه اکثر تیم‌های حاضر در لیگ برتر از بیت‌المال یا شرکت‌های وابسته به دولت ارتزاق می‌کنند، لاجرم اعضای هیئت‌مدیره و مدیران عامل این باشگاه‌ها یا توسط وزارت ورزش و جوانان (در باشگاه‌های پرسپولیس و استقلال) و یا توسط شرکت‌ها و مؤسسات مرتبط با دولت (تیم‌های صنعتی و

تیم‌های نظامی) انتخاب می‌شوند که اکثر این افراد به دلیل اینکه از چهره‌های غیرورزشی با سوابق مدیریتی نامشخص و گاهی مبهم یا مدیران صنعتی، اقتصادی و نظامی هستند، در استفاده از مربیان و بازیکنان و کادر فنی، به حاشیه رانده می‌شوند و عدم آگاهی از جزئیات و فضای این ورزش، سبب انتصابات نادرست و عملکرد ناصحیح مالی به‌ویژه عقد قراردادهای غیرواقعی و ظاهری اما در حقیقت قراردادهای میلیاردی و سوءاستفاده‌های مختلف شده است که نتیجه آن حیف و میل سرمایه عمومی کشور است.

۲-۳. هزینه‌کرد غیر شفاف منابع مالی فدراسیون

فدراسیون فوتبال و اکثر باشگاه‌های کشور از منابع مالی دولتی و مراکز نیمه‌دولتی و عمومی استفاده می‌کنند. منابع مالی فدراسیون، شامل کمک‌های فدراسیون جهانی فوتبال، کنفدراسیون فوتبال آسیا، بودجه وزارت ورزش و جوانان، اسپانسرینگ به همراه حق پخش تلویزیونی، فروش بلیت و شرکت‌های تأسیس شده اقتصادی است. یکی از مهم‌ترین دلایل وجود فساد در فوتبال ایران را می‌توان، منابع مالی دولتی و عدم شفافیت در هزینه‌کرد آن دانست؛ به‌عنوان نمونه مدیرعامل یکی از باشگاه‌های مشهور، به بهانه نبود بودجه کافی، ۱۱ شرکت اقتصادی تأسیس کرده و همچنین در پوشش‌های مختلف مبادرت به انجام واردات می‌کرد (شیخ‌وند، ۱۳۹۰، ص. ۱۹).

فدراسیون فوتبال و اکثر باشگاه‌های استفاده‌کننده از منابع مالی عمومی، در پاسخ به مکاتبات کمیسیون در این باره از ارائه اطلاعات، سرباز زده‌اند و تلاش شده با ارائه اطلاعات غیرواقعی کمیسیون را منحرف نمایند؛ به‌عنوان نمونه فدراسیون فوتبال حاضر به ارائه اطلاعات سفرهای خارجی خود نشد و با توجه به اینکه مهم‌ترین دلیل این سفرها شرکت در سمینارهای تخصصی یا شرکت در مراسم رسمی مرتبط با فوتبال است؛ به نظر می‌رسد که رئیس و دبیر وقت فدراسیون، همواره از این فرصت برای حضور خود و نه زیرمجموعه‌های مرتبط و متخصصین استفاده کرده‌اند. قابل ذکر است که در خصوص سفرهای برون‌مرزی در وزارت ورزش و جوانان، شورایی وظیفه بررسی و تصویب سفر اشخاص را به عهده دارد، اما چون بعضاً اشخاصی از سوی وزارت به فدراسیون‌ها خصوصاً فدراسیون فوتبال جهت اعزام به خارج از کشور معرفی

می‌شوند و این شورا نیز در مصوبات خود، ملاحظات و مساعدت‌های غیرقانونی را صورت داده است.

۲-۴. استفاده باشگاه‌ها از بیت‌المال و منابع مالی عمومی

بر اساس مدارک موجود، اذعان کارشناسان و پیشکسوتان فوتبال و گزارش دستگاه‌های نظارتی ذی‌ربط، یکی از مهم‌ترین دلایل فساد در فوتبال ایران، استفاده اکثر باشگاه‌های کشور از منابع مالی عمومی و بیت‌المال است. این موضوع سبب عقد قراردادهای میلیاردی و سوءاستفاده چند واسطه از این قراردادها شده است. برخی از دست‌اندرکاران فوتبال در دفاع از عقد این نوع قراردادهای میلیاردی، به مقایسه با بازیکنان و تیم‌های خارجی رومی‌آورند، درحالی‌که قرارداد بازیکنان خارجی توسط بخش خصوصی تأمین می‌شود و نه بودجه عمومی! در این باره باید گفت:

۱- بیش از ۹۰ درصد از ۱۶ تیم لیگ برتر و ۲۶ تیم لیگ دسته یک، وابسته به نهادهای عمومی و دستگاه‌های دولتی، صنعتی و نظامی است. اگرچه به دلیل عدم شفافیت مالی و پنهان‌کاری باشگاه‌ها که خود یکی از مهم‌ترین آسیب‌ها در این بخش می‌باشد - از مبلغ دقیق هزینه‌های فوتبال، اطلاع دقیقی در دست نیست ولی بر اساس برآورد دستگاه‌های نظارتی، این رقم بیش از ۱۰۰۰۰۰۰۰ میلیارد ریال در سال تخمین زده می‌شود که نبود نظارت از سوی دستگاه‌های ذی‌ربط، زمینه مناسبی را برای ایجاد فساد توسط افراد سودجو فراهم آورده است.

۲- در اکثر باشگاه‌های فوتبال به دلیل فرمایشی بودن اعضای هیئت‌مدیره، عدم نظارت بر عملکرد مدیران عامل در هزینه‌کرد منابع مالی و تأسیس شرکت‌های اقتصادی تودرتو، انتصاب افراد با مدارک تحصیلی غیرمرتبط در امور نظارت مالی به‌عنوان ذی‌حساب از سوی مدیران عامل (به‌عنوان نمونه ذی‌حسابان منصوب اسبق در باشگاه‌های پرسپولیس و استقلال، متخصص کشاورزی و تربیت‌بدنی بودند) و... اسباب فرار آنها از مقررات و ضوابط نظارتی فراهم آمده و همین نکته موجب عدم شفافیت و بی‌انضباطی در صورت وضعیت‌های مالی اکثر باشگاه‌های کشور شده است.

۳- تمامی باشگاه‌های بخش غیرخصوصی در پاسخ به مکاتبه کمیسیون اصل ۹۰ مبنی بر اعلام منابع درآمدی و فهرست هزینه‌کرد خود، پاسخ‌های انحرافی و غیرواقعی

ارائه داده‌اند و تنها گزارش تیم‌های بخش خصوصی از انضباط مالی و واقعیت برخوردار بود که این موضوع، اهمیت خصوصی‌سازی در باشگاه‌های ورزشی را دوچندان می‌کند (آقایی‌نیا، ۱۳۸۶، ص. ۱۲۰).

۴- به جرئت می‌توان گفت که مهم‌ترین عامل به فساد کشاندن فوتبال، استفاده این رشته ورزشی از بودجه‌های هنگفت دولتی و شبه‌دولتی و عدم نظارت بر هزینه‌کرد آن است. با ورود منابع گسترده مالی در جیب بازیکنان و مربیان، به‌صورت طبیعی بخش‌های مرتبط دیگر مانند خبرنگاران، داوران، عناصر اجرایی فدراسیون نیز برای به‌دست‌آوردن بخشی از این منابع وارد تعامل فسادگونه و تبانی با بازیکنان و مربیان می‌شوند (شیخ‌وند، ۱۳۹۰، ص. ۴۳).

۲-۵. نقل و انتقالات بدون نظارت

از نقل و انتقالات به‌عنوان عنصر تعیین‌کننده سرنوشت تیم‌ها یاد می‌شود. در فوتبالی که تیم‌ها به فکر پرورش استعدادها نیستند، تعداد مشخص بازیکن معروف و سرنوشت‌ساز وجود دارند که مدیران و مربیان برای دستیابی به آنها هر امکانی را فراهم می‌کنند. به عقیده مدیران عامل بزرگ‌ترین باشگاه‌های کشور، تیم‌های وابسته به بودجه بیت‌المال، برای به‌دست‌آوردن بازیکنان با قیمتی اندک در یک رقابت کاغذی - که معمولاً کارچاق‌کن‌ها، رسانه‌ها و واسطه‌ها پشت آن هستند تا چند ده میلیارد تومان پرداخت می‌کنند. در فوتبال ایران، چهار گروه با روش‌های مختلف در نقل و انتقال بازیکنان و

مربیان فعالیت می‌کنند:

الف) مدیران عامل برخی از باشگاه‌ها: در این حالت، مدیر عامل شخصاً با بازیکنان قرارداد منعقد می‌کند که با توجه به عدم آشنایی اکثر مدیران عامل با مسائل فنی، احتمال خریدهای نادرست و حیف‌ومیل بودجه عمومی وجود داشته و بر اساس ادعای اهالی فوتبال، معمولاً دلالت‌ها، کارچاق‌کن‌ها و حتی برخی مربیان از این فضا نهایت سوءاستفاده را می‌برند و بعضاً بازیکنان ناکارآمد با رقم‌های میلیاردی، بدون بازدهی فنی جذب باشگاه‌ها می‌شوند.

ب) مذاکره و پذیرش بازیکن از طریق مربیان: در این روش مربی با بازیکنان مورد نیاز خود وارد مذاکره می‌شود. پس از توافق، وی را جهت انعقاد قرارداد نزد مدیر عامل

هدایت می‌نماید. در گزارش مراجع رسمی، به اخذ پورسانت توسط برخی از مربیان در این مقطع اشاره شده است که اظهارات متعدد اهالی فوتبال - که مضبوط و مکتوب در سوابق پرونده است - بر این امر صحنه می‌گذارد تا جایی که رد پای برخی مربیان شناخته‌شده و مجریان برنامه‌های ورزشی نیز در آن دیده می‌شود که نیاز به بررسی دقیق‌تر دیوان محاسبات کشور و در برخی موارد رسیدگی قضائی دارد.

ج) جذب مربی و بازیکن از طریق مدیر برنامه: این روش در فوتبال روز دنیا به‌عنوان روش حرفه‌ای شناخته شده است. مدیران برنامه مربیان یا بازیکنان با اختیاراتی که از فعالین این حوزه دارند با باشگاه‌ها مذاکره و پس از توافق، رسماً قرارداد منعقد می‌شود و درصدی که مصوب فدراسیون بین‌المللی (فیفا) و فدراسیون فوتبال ایران است به‌عنوان حق الوکاله یا حق‌العمل دریافت می‌نمایند. به دلیل وجود نظارت، این بخش کمترین حاشیه‌ها را در نقل و انتقالات بازیکنان به دنبال دارند.

د) نقل و انتقال مربیان و بازیکنان توسط کارچاق‌کن‌ها: در کنار کارگزاران رسمی (ایجنت‌ها)، گروه‌های دیگری نیز وجود دارد که کارگزار رسمی نقل و انتقال نیستند اما با توجه به قدرت لابی‌گری و ارتباطات با رسانه‌ها و در تبانی با برخی مدیران و مربیان، قدرت بالایی در نقل و انتقالات پیدا کرده‌اند (جامپیون جونیور، ۱۳۷۴، ص. ۸۵). مطابق گزارش مراجع رسمی، برخی خبرنگاران، مدیران و صاحبان امتیاز روزنامه‌ها، عوامل فعال در فضای مجازی به‌ویژه سایت‌های ورزشی، کارکنان سازمان لیگ، بازیکنان، مربیان و داوران بازنشسته فوتبال فعالیت دارند. در همین راستا چند سال قبل از سوی دادگاه انقلاب ۵ نفر از عوامل رسانه‌ها دستگیر که از سوی محاکم عمومی و انقلاب تهران، حکم محکومیت آنان صادر گردید که با توجه به نوع محکومیت مبنی بر پرداخت جریمه نقدی، این‌گونه احکام بازدارنده نخواهد بود (مشخصات افراد در سوابق محفوظ است).

بر اساس اظهارات متعدد اصحاب فوتبال در کمیسیون اصل ۹۰ برخی از مسئولان فدراسیون، برای اینکه اثری از خود برجا نگذارند با استفاده از دلالتان غیررسمی در نقل و انتقالات نقش دارند. سرپرست یکی از باشگاه‌ها در خصوص روش این کارچاق‌کن‌ها می‌گوید که این افراد معمولاً شماره مربیان سرشناس را به‌شکل غیرواقعی در تلفن همراه خود ثبت می‌کنند و حین مذاکرات، با قرار قبلی شخص تعیین‌شده زنگ

می‌زند و برخلاف واقع می‌گویند فلانی است و نرخ را بالا می‌برند و یا بعضی از بازیکنان و مربیان به مجالس لهو و لعب برده و از آنها فیلم می‌گیرند و نهایتاً از این طریق سوءاستفاده می‌کنند (جاودانی، ۱۳۹۰، ص. ۷۹).

۲-۶. رسانه‌های زرد

یکی از مهم‌ترین عوامل گسترش فساد در ورزش فوتبال، فعالیت برخی نشریات ورزشی است که اصطلاحاً جراید زرد می‌گویند. علی‌رغم وجود قوانین موضوعه، به دلیل نظارت ناکافی در این حوزه، این روند روزبه‌روز گسترش بیشتری یافته است (Adler, R. 2011, p. 110). علاقه گسترده مردم به اخبار و حواشی ورزش فوتبال، باعث شده که رسانه‌های مختلف و متعددی در این عرصه فعال شده و هر یک از آنان، برای رقابت با دیگری و جلب مخاطب بیشتر به حواشی و اخبار جنجال‌برانگیز و غیرواقعی موجود در عرصه ورزش فوتبال، توجه بیشتری نمایند. ورود به زندگی خصوصی بازیکنان از جشن ازدواج تا تعداد ماشین‌های مورد استفاده و خریداری املاک، فعالیت‌های اقتصادی، حضور در فعالیت‌های خیریه و عامل‌المنفعه و حتی درج اخبار کذب درباره بازیکنان، مربیان و تیم‌های موردنظر، بزرگ‌نمایی و مطرح کردن تعمدی برخی از افراد (چهره‌سازی) و معرفی بازیکن یا مربی به باشگاه‌ها از جمله حواشی در مطبوعات ورزشی مذکورند (جامپیون جونیور، ۱۳۷۴، ص. ۱۳۰). بر اساس مستندات و گزارش‌های موجود در پرونده، موارد زیادی وجود دارد که برخی از مربیان و بازیکنان به‌منظور کسب شهرت و فضا سازی، برای بالا بردن قیمت قراردادهای خود و تحمیل وضعیت خود به باشگاه، وارد معامله با خبرنگاران می‌شوند تا با تهیه گزارش و فضا سازی تبلیغاتی، زمینه را برای رشد کاذب آنها فراهم آورند. عکس این مسئله نیز صادق است که در مواردی، خبرنگارانی با مراجعه به بازیکنان یا مربیان، آنها را تهدید می‌کنند که در صورت عدم پرداخت مبلغ مورد نظر، در این رسانه‌ها مورد تخریب واقع خواهند شد. هر دو عامل به دلیل ارتزاق فوتبال از سرمایه‌های دولتی و شبه‌دولتی است که پیش از این به آن اشاره شد.

۲-۷. ضعف فرهنگی و اخلاقی

علی‌رغم اینکه تمام باشگاه‌های فوتبال، عنوان فرهنگی ورزشی را در ابتدای نام خود یدک می‌کشند، اما به جرئت می‌توان ادعا کرد که هم‌اکنون هدف واقعی در ورزش فوتبال ایران همانند کشورهای اروپایی علاوه بر نتیجه‌گرایی، نیل به شهرت و ثروت شده است و تنها چیزی در این ورزش به آن توجه نمی‌کنند، مقوله فرهنگ است. شهرت و ثروت بالای مربیان و فوتبالیست‌های حرفه‌ای، پیروی کورکورانه برخی از آنها از فوتبالیست‌های غربی و قالب شدن تدریجی هنجارهای غربی، سستی بنیان‌های مذهبی و عقیدتی برخی از آنان و... در کنار کم‌توجهی به ترویج فرهنگ اسلامی، فاصله‌گرفتن از روحیه پهلوانی و عدم ارائه الگوهای مناسب به ورزشکاران، باعث ایجاد نوعی بی‌هویتی و بروز زمینه‌های آلودگی اقتصادی و اخلاقی شده است تا جایی که گزارش‌های رسمی، حکایت از روی آوردن تعدادی از مربیان و بازیکنان به خرافه‌گرایی از جمله سحر و جادو دارد. متأسفانه با تسری این فرهنگ به عنوان آمال و آرزوهای پدران و مادران برای آینده فرزندانشان، شاهد بروز ناهنجاری‌های فرهنگی در میان نوجوانان و جوانان می‌باشیم که نیازمند چاره‌اندیشی‌های جدی، سریع و عمیق است. در روند بررسی این پرونده، کارشناسان، مربیان، فوتبالیست‌ها و مدیران باشگاه‌ها اشاراتی به فساد اخلاقی رایج در بین برخی بازیکنان و حتی مربیان داشته‌اند که با توجه به در جریان بودن بخشی از این پرونده‌ها در مسیر قضائی، در این گزارش اشاره‌ای به آنها نمی‌شود (شیخ‌وند، ۱۳۹۰، ص. ۶).

گزارش‌های واصله و همچنین بررسی کمیسیون، حکایت از عدم نظارت فدراسیون و هیئت‌های فوتبال استان‌ها بر وضعیت مدارس فوتبال به‌ویژه در پایتخت دارد. این مدارس با تبلیغ حضور چهره‌های سرشناس، به محلی برای سودجویی و درآمدزایی عده‌ای تبدیل شده‌اند و در موارد متعددی، حوادث ناگوار فرهنگی و اخلاقی در این مدارس رخ داده است. در اکثر لیگ‌های اروپایی، تیم‌های پایه از ارزش و جایگاه بالایی برخوردارند به طوری که از دیگر کشورها برای آموزش به تیم‌های معتبر می‌پیوندند اما در فوتبال ما به دلیل عدم اعتناء به تیم‌های پایه، مدارس فوتبال رونق پیدا کرده‌اند که می‌باید با تغییر مقررات و ضوابط، این مدارس به تیم‌های پایه باشگاه‌ها منتقل و تبدیل به پشتوانه واقعی کشورمان شوند. بنابر گزارش‌های غیررسمی، جمعیتی در حدود ۴۰ تا ۱۲۰ هزار نفر از نوجوانان در این مدارس حضور دارند.

۲-۸. فراز مالیاتی

عدم قاطعیت سازمان امور مالیاتی و غفلت از اعمال مسیرهای قانونی یا قوه قهریه، نتیجه ای جز تضييع حقوق دولت را به دنبال نداشته است. باشگاه‌ها و حتی فدراسیون‌های ورزشی در رقابت برای جذب بازیکن و مربیان پرداخت مالیات آنها برعهده می‌گیرند و عدم پرداخت مالیات توسط بازیکنان و مربیان خارجی نیز، کشور ما را به بهشت فرار مالیاتی برای آنها تبدیل کرده است. مدیران فدراسیون فوتبال نیز طی سنوات گذشته تخلف نموده‌اند و تقریباً در سال‌های اخیر هیچ مالیاتی توسط اینها پرداخت نشده است، چنانچه متصدیان امر در مقام اجرا نیز بدون هر گونه ملاحظه‌ای پس از تعیین مالیات بر اساس مقررات قانونی و عادلانه از اختیارات قانونی همانند ممنوع‌الخروج نمودن، توقیف اموال، انسداد حساب‌های بانکی استفاده نمایند و بین بدهکاران مالیاتی به لحاظ شهرت یا نفوذ، تبعیض قائل نشوند و مفاد قانون را قاطعانه برای همه یکسان اجرا نمایند و از فرصت‌های تجویز شده در متن قانون همانند بخشش یا تخفیف به موقع استفاده گردد، حقوق دولت نیز وصول خواهد شد (آقایی‌نیا، ۱۳۸۶، ص. ۱۴۲). در میان بازیکنان بدهکار، چهره‌هایی وجود دارد که روزگاری در تیم‌های داخلی توپ زده‌اند و بعد به تیم‌های اروپایی رفته و از آنجا به تیم‌های اماراتی پیوسته و الان به ایران بازگشته و با فوتبال خداحافظی کرده‌اند، ولی هنوز مالیات چند صد میلیونی خود را نپرداخته یا مربی‌ای که به امپراتور معروف بود و سال‌هاست از ایران خارج شده، در حالی که پیش از ده میلیارد ریال بدهی مالیاتی دارد. دلیل این روند که موارد متعددی دارد، تعهدات مکرر فدراسیون فوتبال و باشگاه‌های کشور در قبال خروج این افراد است. عمده مشکلات موجود در تکمیل فرایندهای مالیاتی ورزشکاران، عدم همکاری باشگاه‌های ورزشی در انجام تکالیف قانونی است که موارد ذیل، موجبات کوتاهی و کوتاهی و تطویل در امر وصول و مطالبه حقوق حقه دولت می‌گردند:

- ۱- عدم ارائه و تسلیم فهرست حقوق موضوع ماده ۱۶ قانون مالیات‌های مستقیم؛
- ۲- تسلیم تعهدات کتبی متعدد برای صدور پروانه خروج از کشور یا تمدید اشتغال برای ورزشکاران و مربیان خارجی؛
- ۳- عدم ارسال رونوشت قراردادها (طبق تبصره ۱ ماده ۱۰۴ ظرف سی روز پس از

- تاریخ انعقاد قرارداد رونوشت آن را به اداره امور مالیاتی ارسال دارند)؛
- ۴- عدم ارسال رونوشت گواهی شده از اطلاعات درآمدی مؤدیان به اداره امور مالیاتی؛
- ۵- عدم رعایت و کوتاهی در اخذ مفاصاحساب‌های مالیاتی.

۲-۹. جعل مدارک پایان خدمت سربازی

علی‌رغم اینکه بسیاری از ورزشکاران دوره‌های سربازی خود را گذرانده یا می‌گذرانند، تعدادی از عوامل فوتبال، با روش‌های متقلبانه، مبادرت به اخذ کارت پایان خدمت و معافیت از سربازی نموده‌اند. براساس پیگیری‌های صورت گرفته و گزارش‌های واصله، مدارک حدود ۵۰۰ نفر از اشخاص دارای کارت پایان خدمت و معافیت بررسی شد که بر اساس گزارش‌های دریافتی، در میان آنها علاوه بر فوتبالیست‌ها، تعداد معدودی خبرنگار، مجری، والیبالیست هم حضور داشته‌اند. یکی از مریبان مطرح و شاغل در لیگ برتر به شرح مکتوب در کمیسیون اصل ۹۰، اعلام داشته جلسه‌ای در باشگاه فولاد منعقد شد و مدیرعامل وقت، در خصوص اخذ کارت معافیت از خدمت فرزندش، مطالبه ده میلیون تومان کرد که پس از پرداخت وجه به شخص معین و انجام اقداماتی، کارت معافیت از خدمت پسر این مربی، صادر گردید که البته بعد از بررسی، باطل شد. حسب تحقیقات معمول و گزارش سازمان نظام وظیفه نیروی انتظامی و معاونت نیروی انسانی ستاد کل نیروهای مسلح، عده‌ای از بازیکنان فوتبال با مشارکت و معاونت بعضی از مدیران باشگاه‌ها و نیروهای نظامی و انتظامی، ضمن اخذ و ارائه تصدیق‌نامه‌های خلاف واقع، گواهی‌های جعلی از قبیل گواهی پزشکی، گواهی حضور والدین در جبهه و پرداخت رشوه موفق به اخذ کارت معافیت از خدمت سربازی شده‌اند تا بدین طریق ضمن فرار از خدمت سربازی، بتوانند با انعقاد قرارداد در تیم‌های مختلف تحصیل درآمد نمایند. در این پرونده، علاوه بر برخی عوامل نهادهای ذی‌ربط در خصوص اعطای پایان خدمت و مدارک پزشکی، چهار مربی مطرح به‌عنوان واسطه، یکی از هیئت‌های استانی فوتبال نقش داشته‌اند (جاودانی، ۱۳۹۰، ص. ۱۱۲). در خصوص موضوع کارت معافیت‌ها با اسناد غیرمعتبر، در کنار تبانی و جعل مدارک‌های صورت گرفته، یکی از دلایل این سوءاستفاده به ضعف موجود در قانون مجلس مربوط

می‌شود مانند امتیازات مربوط به مشمولان تحت نظر کمیته امداد و فرزندان طلاق که لازم است، مجلس شورای اسلامی با تجدیدنظر در این قوانین، جلوی سوءاستفاده‌ها را بگیرد. یکی از بازیکنان با استفاده از طلاق صوری پدر و مادرش از فرصت معافیت استفاده کرده است

۲-۱۰. تبانی

کارشناسان، فوتبالیست‌ها و مربیان فوتبال، معتقدند تبانی در بسیاری از بازی‌ها به خصوص بازی‌های پایانی لیگ در بین تیم‌های در کورس قهرمانی و یا تیم‌های در حال سقوط در لیگ یک در مرحله صعود تیم‌ها به لیگ‌های بالاتر صورت می‌پذیرد. بر اساس گزارش دستگاه‌های نظارتی، حسب تحقیقات معمول و اظهارات برخی از کارشناسان و اهالی فوتبال به شرح مکتوب در سابقه، تبانی توأم با رشاء و ارتشاء در فوتبال ایران وجود دارد که مصادیقی از آن کشف شده است. تبانی در بعضی از مسابقات لیگ برتر و لیگ ۱ و ۲ تحقق می‌یابد. اوج بروز این پدیده شوم در مواعد حساس مسابقات که مؤثر در قهرمانی یا سقوط و ابقاء تیم‌ها است، ظاهر می‌شود (عباس‌زادگان، ۱۳۸۳، ص. ۴۴).

عوامل مباشر در تبانی بر اساس مستندات، برخی از مسئولان میانی، مدیران و کارکنان وقت فدراسیون با بازیکنان و مدیران تیم‌ها، بین داوران و مدیران تیم‌ها و بازیکنان اتفاق می‌افتد. شکل و شیوه‌های تبانی، مصادیق مختلفی دارد که دعوت‌شدگان به کمیسیون اصل ۹۰ و برخی از مسئولان نهادهای نظارتی و امنیتی به این موارد، این‌گونه اشاره کرده‌اند: برخی اوقات هنگام قرعه‌کشی به برگه گزینه مورد دلخواه خود چسب مایع می‌زنند و به شخص مورد نظر می‌گویند هر وقت دست شما به چسب خورد، قرعه را بردار همانند فینال جام حذفی چند سال پیش که رفت و برگشت بین دو تیم مطرح بود، به همین شکل عمل شد (آقایی‌نیا، ۱۳۸۶، ص. ۵۵).

کاپیتان سابق یکی از تیم‌های مطرح لیگ برتر اعلام داشته که در یکی از مسابقات حساس که سرنوشت قهرمانی معلوم می‌شد، سرپرست تیم ما قبل از بازی به من اعلام کرد که در توافق با داور، مبلغی را طی یک فقره چک تحویل داور داده‌اند، چنانچه تا دقیقه ۸۰ بازی نتیجه برد داشت، نیازی به کمک داور نیست ولی اگر بازی مساوی پیش

رفت، داور باید برای ما پنالتی بگیرد و کاپیتان باید پنالتی را بزند. بازی به دقیقه ۸۳ رسید که داور در فرصتی نزد من آمد و با عصبانیت گفت که چرا توپ را در ۱۸ قدم نمی‌فرستید که توپی را فرستادم و او به‌ناحق پنالتی گرفت. برخی از چهره‌های سرشناس و نامدار فوتبال ایران، درعین حال که از وجود تبانی در بین دست‌اندرکاران (داور با عوامل تیم‌ها) ناراحتند و آن را پدیده زشت و مخربی برای ورزش می‌دانند، اما درعین حال با این توجیه که اگر به این وضع تن ندهند و اقدام نکنند، از دیگران عقب می‌مانند، قابل ذکر است که حسب گزارش نهادهای ذی‌ربط و اظهارات اصحاب فوتبال در اکثر این موارد مبالغ در یافتی مستقیماً به حساب داور، بازیکن یا مربی و مدیرعامل واریز نمی‌شود، بلکه از شماره حساب دوستان و آشنایان و گاه در قالب قراردادهای صوری، نقل و انتقال پول صورت می‌گیرد. نمونه‌هایی از این موارد که توسط عناصر پرداخت‌کننده و یا شاهدان عینی و یا توسط نهادهای نظارتی به کمیسیون گزارش شده است، بسیار است.

۲-۱۱. شرط‌بندی

شرط‌بندی یکی از پدیده‌های منفی روبه‌رشد در عرصه ورزش کشور، خصوصاً مسابقات فوتبال شده است. این پدیده باعث شده تا عده‌ای برای برنده‌شدن در شرط‌بندی‌ها به تبانی با برخی بازیکنان و داوران روی آورند. این پدیده منفی، به‌طور عمده از طریق سایت‌های شرط‌بندی و همچنین فروش اوراق پیش‌بینی نتایج مسابقات داخلی و خارجی صورت می‌پذیرد (Adler, 2011, p. 103). مسئولین سایت‌ها فوق و بخشی از افراد با أخذ مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و دیگر ارگان‌ها با انتشار فرم‌هایی در مراکز فرهنگی و کیوسک‌های مطبوعاتی و یا فضای مجازی، به فعالیت خود ادامه می‌دهند. شرط‌بندی به دو روش سنتی و برخط (آنلاین) انجام می‌گیرد که در روش سنتی، شرط‌بندی‌ها پاتوق‌هایی در نقاط مختلف شهر دارند که با تجمع، مبادرت به شرط‌بندی با موضوعات نتیجه مسابقه، اولین کرنر، اولین گل، اولین پنالتی یا اولین اوت می‌کنند. هر دو روش، باعث اعتیاد برخی خانواده‌ها به این امر، وارد آمدن لطمه به چرخه اقتصادی کشور، ورود لطمات مادی به قشر آسیب‌پذیر جامعه، خروج ارز از کشور و همچنین ایجاد فساد و تبانی در بدنه فوتبال و گسترش و

تسری این موضوع به سایر رشته‌های ورزشی و تحصیل مال نامشروع می‌گردد. به‌طوری‌که در مواردی، عناصر پشت‌صحنه این شرط‌بندی‌ها برای نتیجه برد، وارد مذاکره با بازیکنان و داوران می‌شوند تا مطابق پیش‌بینی آنها برخی اقدامات در داخل زمینه مسابقه صورت گیرد را انجام دهند که خود یکی از دلایل مهم در ایجاد فساد در این ورزش بوده است (کاتوزیان، ۱۳۷۸، ص. ۳۹).

مطابق نظر مراجع عظام، شرط‌بندی در این قبیل مسابقات به این معنا که هر کس بازنده شد، چیزی را به برنده بدهد یا کاری برای او انجام دهد، حرام است. مطابق نظر اعلامی مقام معظم رهبری نیز «این عمل که افرادی با پرداخت پول در مسابقات شرکت کرده و به افرادی که پاسخ صحیح داده‌اند، مبلغی پرداخت شود، حکم برد و باخت را دارد، جایز نیست». بنابراین شرط‌بندی بین دو طرف مسابقه و بین تماشاگران حرام است. اینکه عده‌ای وارد سایتی شوند یا برگه‌هایی را با پرداخت مبلغی، خریداری کرده و درباره نتیجه مسابقات نظر داده و پیش‌بینی کنند و براین اساس و در صورت نظر صحیح، مبلغی دریافت کنند، نیز مرتکب شرط‌بندی حرام می‌شوند و دادن مبلغی از این درآمد به مؤسسات خیریه، توجیهی برای انجام دادن کار حرام نیست.

۲-۱۲. دوپینگ

مصرف، توصیه، تشویق، تجویز و یا تسهیل استفاده از هر گونه ماده نیروزا داخلی یا خارجی که باعث برتری ورزشکاران در مقابل حریف یا حریفان به‌صورت ناعادلانه یا کاذب شود، دوپینگ به حساب می‌آید (Barkoukis, 2011, p. 215). در فوتبال دنیا و ایران، عده‌ای با درآمدهای نجومی به خرید و فروش و قاچاق داروهای دوپینگ مبادرت می‌کنند.

۳. پیشنهادات و اقدامات اجرایی

۱- ضروری است وزارت ورزش ضمن بازخواست از معاون ورزش قهرمانی خود، با تحریک بیشتر در مجمع فدراسیون فوتبال، اقدامات لازم جهت رفع نواقص اساسنامه و برخورد با خاطیان در موارد نقض اساسنامه به‌ویژه در خصوص مسائل مالی را پیگیری کند و تخلفات مربوط را به مراجع آسیایی و جهانی فوتبال اعلام کند.

۲- مجمع عمومی فدراسیون فوتبال علی‌رغم علم و اطلاع از اقدامات خلاف قانون و مقررات اعضاء هیئت‌رئیس و رئیس و دبیرکل فدراسیون فوتبال، نارضایتی مردم و نقض مکرر مقررات، علی‌القاعده می‌بایستی نسبت به استیضاح اعضاء و اتخاذ تصمیم مبنی بر برکناری آنان بر اساس صلاحیت‌های ذاتی اقدام می‌کرد ولی با توجه به دلایل ذکر شده در ابتدای این گزارش - نحوه انتخاب اعضاء این مجمع - اعضاء آن همواره طی ۸ سال گذشته، سکوت اختیار نموده و از انجام وظایف قانونی خود امتناع کرده‌اند. با توجه به عضویت معاون ورزش قهرمانی و حرفه‌ای وزارت ورزش و جوانان در فدراسیون فوتبال، باید پاسخگو باشند (جاودانی، ۱۳۹۰، ص. ۵۲).

۳- روند حاکم بر انتخابات رئیس فدراسیون حاکی از انتصاب است و نه انتخاب، زیرا به دلیل چیدمان مجمع که افراد حاضر آن غالباً منصوب رئیس فدراسیون می‌باشند، چرخش افراد را در منصب ریاست فدراسیون محدود نموده و حسب‌نظر کارشناسان و پیشکسوتان، ضروری است تا با رعایت مقررات مرتبط اساسنامه در موضوعات ترکیب اعضاء مجمع، سن اعضاء هیئت‌رئیس و رئیس فدراسیون، ترکیب اعضاء بعضی از کمیته‌ها، سازمان اداری، امور مالی، نحوه گزینش و انتخاب و شرح وظایف و مسئولیت‌های ارکان قضائی و مراجع داوری فوتبال و... با قید فوریت اصلاحاتی ایجاد شود تا انتخابات پیش‌رو بر اساس اساسنامه جدید انجام شود و بسیاری از مشکلات مدیریتی فوتبال مرتفع شود.

۴- با ورود مدیران غیرمتخصص در فدراسیون و حاکم شدن مدیران صنعتی به واسطه تأثیر هیئت‌مدیره‌ها بر اکثر باشگاه‌های فوتبال و نداشتن مشاورین دارای صلاحیت و تفوق نتیجه بر کیفیت از نگاه این مدیران، غالب سرمایه‌های پیش‌بینی‌شده صرف باشگاه‌های بزرگسالان شده، عملاً تیم‌های پایه اعم از نوجوانان، جوانان و امید به حال خود رها شده‌اند که ضروری است وزارت ورزش و جوانان برای این مهم، چاره‌اندیشی کند.

۵- بازیکن‌سالاری، مربی‌سالاری، افزایش نقش رهبران (لیدرهای) ورزشی در باشگاه‌ها، فرهنگ سوء و منفی رایج در سکویهای ورزشی و ظهور پدیده تخریب سازمان‌دهی شده تیم رقیب، توسط تعدادی از هواداران تماشاگرنما، از مصادیق عدم

تناسب شقوق مختلف فوتبال حرفه‌ای در کشور می‌باشد که تنها راه اصلاح آن، سپردن مدیریت این ورزش به مدیران باسابقه و مرتبط با فوتبال و دارای شرایط صلاحیت عمومی می‌باشد (صوفی املشی، ۱۳۹۰، ص. ۹۲). وزارت ورزش برای جلوگیری از روند تخلفاتی که منجر به بروز فساد در این ورزش پرطرفدار می‌شود، باید با نظارت بیشتر و اصلاح اساسنامه از طرق قانونی، روند به‌کارگیری مدیران سیاسی غیرمرتبط یا چهره‌های همسو، مطیع و بی‌اراده (اما غیرمدیر و غیرفوتبالی) را اصلاح نماید.

۶- جریانی قوی در درون این رشته ورزشی به دلیل سوءاستفاده‌های کلان مالی (که از وضعیت بهره‌مندی فوتبال از بخش غیرخصوصی دارد)، اجازه خصوصی‌سازی در این ورزش را نمی‌دهد. بنابراین، علاوه بر لزوم تقویت نظارت دستگاه‌های دولتی و شبه دولتی بر هزینه تیم‌هایی که مورد حمایت آنها هستند به‌عنوان اقدامی موقت، راهکار اصلی، اجرای قانون واگذاری تیم‌های دولتی و نیمه‌دولتی به بخش خصوصی است که یکی از مهم‌ترین عوامل کاهش فساد ساختاری در ورزش فوتبال می‌باشد. پرداخت های هنگفت در کشورهای مختلف از طریق بخش خصوصی است؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین عوامل وجود فساد در فوتبال ایران، ارتزاق این ورزش از بودجه عمومی و شرکت‌های دولتی به‌همراه عدم نظارت است. نقش نظارتی دیوان محاسبات کشور در این زمینه غیرقابل تردید است که در عمل بسیار ناچیز است و لذا باید خصوصی شدن فوتبال به‌طور جدی پیگیری شود (جاودانی، ۱۳۹۰، ص. ۸۸).

۷- هدف از ورزش، علاوه بر سلامت جسمانی، رسیدن به کمالات و اشاعه منش پهلوانی است که متأسفانه به دلیل تأمین مالی فوتبال از بیت‌المال و نبود نظارت بر آن، زندگی تجملاتی ورزشکاران و نتیجه‌گرایی مدیران و مربیان و اشاعه آن به سکوها شاهد نزول اخلاق در فوتبال کشورمان هستیم که این امر باید از طریق وزارت ورزش، فدراسیون فوتبال و تقویت بعد فرهنگی در باشگاه‌هایی که عنوان فرهنگی ورزشی را یدک می‌کشند، سامان‌دهی شود.

۸- اعمال سلیقه مقررات توسط ارکان قضائی فدراسیون فوتبال، قابلیت رسیدگی سریع و همه‌جانبه دارد. در خصوص قضات دادگستری که برخلاف مقررات قانونی، ضمن نقض قانون و بخشنامه‌های اداری از سوی ریاست محترم قوه قضائیه،

در فدراسیون فوتبال مشغول به کار بوده‌اند یا می‌باشند و مرتکب تخلف انتظامی شده‌اند، مراتب جهت رسیدگی به قوه قضائیه، دادستان انتظامی قضات و دادستان عمومی و انقلاب تهران اعلام شود و از جهت اتخاذ تصمیم، مطابق اساسنامه فدراسیون فوتبال، مراتب به وزیر ورزش و جوانان اعلام تا در مجمع و هیئت رئیسه مطرح گردد. لازم به ذکر است اعضاء ارکان قضائی فوتبال، الزاماً نباید قاضی باشند (کاتوزیان، ۱۳۷۸، ص. ۴۸).

۹- در خصوص رواج شرط‌بندی که یکی از عوامل مهم در بروز فساد در اکثر ورزش‌ها می‌باشد، با همکاری مراجعی همچون قوه قضائیه، وزارت اطلاعات، نیروی انتظامی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و وزارت ورزش و جوانان، ضمن ابطال مجوزهای صادره سایت‌ها و مؤسسات که در این زمینه اقدام می‌کنند، مکان‌های محل تجمع شرط‌بندی که در گزارش کمیسیون معرفی شده‌اند، تعطیل و عوامل آن مجازات شوند و یا لاقلاً ارتباط تشکیلاتی آنها با دست‌اندرکاران ورزش قطع شود.

۱۰- نظر به اینکه سفرهای خارجی مدیران فدراسیون فوتبال طی سال‌های گذشته تقریباً در انحصار رئیس فدراسیون و دبیرکل معزول آن بوده است و از قبل تعداد قابل توجه این سفرها بعضاً علاوه بر تحمیل هزینه به فدراسیون، در قالب حق مأموریت و هدایا درآمدهایی تحصیل شده است، در بررسی مقام قضائی نسبت به بازگرداندن هزینه‌های اضافی، اقدام شود.

۱۱- گذاشتن جریمه‌های مالی و غیرمالی هم می‌تواند در جلوگیری از فساد تأثیر مطلوبی داشته باشد، پرواضح است که اگر ارتکاب فساد به‌خاطر دستمزد پایین باشد، این مورد کارساز نیست، لذا به فدراسیون فوتبال پیشنهاد می‌گردد که بالا بردن سطح درآمد کارکنان خویش را مدنظر داشته باشند.

۱۲- نظارت و کنترل عمومی از جمله اینکه کلیه جمعیت‌ها و احزاب و... بالاخص رسانه‌های گروهی باید حق نظارت بر عملکرد مسئولین را داشته باشند و میزان پای‌بندی هرکدام از مجریان به تعهدات قانونیشان به آگاهی مردم بدون مانع و به‌طور واضح و شفاف برسد (صوفی املشی، ۱۳۹۰، ص. ۷۶). جدای از سازمان‌ها و مقررات، عامل انسانی بیش از همه در انجام طرح‌های مبارزه با فساد تأثیرگذار

می‌باشد، همچنین دقت در انتخاب افراد مؤمن و معتقد، درستکار برای بازرسی و تحقیق نیز اهمیت بسیار بالایی دارد

۱۳- همچنین باید در استخدام افراد نیز تبعیض و منافع غیرسازمانی را کنار گذاشت، زیرا که سبب دلسردی و بی‌تفاوتی کارکنان سخت‌کوش شده و منجر به ایجاد باندهای غیررسمی در اداره می‌شود. در فوتبال و فدراسیون فوتبال نیز برای استخدام افراد باید معیارها و روش‌های ارزیابی به‌طور دقیق مشخص باشند و حتی نام و امتیازاتی که هر کس کسب می‌کند، در اختیار کلیه افراد قرار گیرد، تا تبعیض در این باره کاهش یابد. آموزش‌های حقوق ورزشی و ارائه مدرک آن و الزامی دانستن ارائه مدرک برای بازی کردن به‌دلیل آگاهی افراد از مسئولیت‌های خود منجر به کاهش فساد می‌گردد (قبادی سامانی، ۱۳۹۲، ص. ۷). در واقع اطلاع نداشتن از پیامدهای قانونی تخلفات و جرائم در محیط‌های ورزشی به‌علت نبودن آموزش‌های مناسب و همچنین خلأ مجموعه مدون از جرائم و مجازات ورزشی منجر می‌شود که فساد و خلافکاری افزایش یابد. باید مربیان یا مسئولینی که از وظایف و مسئولیت‌های خود عدول می‌کنند را حذف نموده یا حداقل نزول رده آنها در مسابقات و لیگ‌ها و... و تشویق افرادی که مسئولیت‌های خویش را به‌صورت تمام و کمال انجام می‌دهند.

اصل ۹۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، برای تضمین حق دادخواهی مردم و جلوگیری از بی‌توجهی اجزای حاکمیت نسبت به حقوق افراد ملت، مقرر کرده است که به شکایت اشخاص از طرز کار قوای سه‌گانه، در خانه ملت، رسیدگی و پاسخ داده شود و در مواردی که موضوع مربوط به عموم مردم باشد نتیجه رسیدگی به آگاهی مردم نیز برسد. طرح پرونده فساد در فوتبال و رسیدگی به آن در کمیسیون اصل ۹۰ مجلس شورای اسلامی فارغ از ایراداتی که ممکن است به‌لحاظ صلاحیت مرجع رسیدگی و... بر آن وارد باشد، در واقع رسیدگی به‌طرز کار وزارت ورزش و جوانان در زمینه فوتبال به‌شمار می‌آید. هر چند فدراسیون فوتبال، دارای شخصیت حقوقی مستقل و ماهیت غیردولتی نسبت به وزارت ورزش است اما وزارت ورزش به‌عنوان عالی‌ترین دستگاه اجرایی در ورزش کشور و به‌عنوان متولی اصلی برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی و نظارت بر ورزش کشور و نیز به‌عنوان عضو ارشد مجمع فدراسیون فوتبال وظیفه دارد

مراقبت لازم برای حسن جریان امور و نظارت کافی بر تدوین و اجرای فرایندهای شفاف و صحیح در فوتبال را انجام دهد (آقای نی، ۱۳۸۶، ص. ۲۲۰).

نتیجه‌گیری

با شکل‌گیری فساد، رفتارهای اخلاقی و شیوه‌های قانونی نقض می‌گردند. تحقیقات نشان از آن دارد که هدف جامعه نباید رساندن فساد به صفر باشد؛ زیرا که هزینه‌های آن برای اجتماع بسیار بالاست، بلکه در درجه اول پیشگیری و کنترل تا اندازه مناسب برای جامعه بسیار باصرفه‌تر است (Tanzi, 1998, pp. 42-33)؛ بررسی عوامل ایجادکننده فساد در فوتبال منجر می‌گردد تا از بین بردن فساد، به‌صورت ریشه‌های صورت گیرد و صرفاً به مجازات افراد متخلف اکتفا نگردد؛ زیرا همان‌گونه که تاکنون تجربه نشان داده است، اکتفا کردن به مجازات افراد متخلف در پیشگیری و جلوگیری از فساد تأثیر بسیار کمی دارد. تخلفات آیین‌نامه‌ای در فدراسیون فوتبال بسیار است، چندشغله بودن و تبعیت خارجی داشتن مسئولان ورزشی، عدم تصویب گزارش‌های مالی و برنامه و بودجه سالیانه توسط فدراسیون، عدم به‌کارگیری افراد با رشته تحصیلی متناسب، استفاده از چهره‌های سیاسی یا غیرسیاسی بدون سابقه ورزشی، عدم شفافیت مالی، فرار مالیاتی و... از جمله موارد نقض صریح مقررات و آیین‌نامه‌های اخلاق فدراسیون می‌باشد که متأسفانه هیچ واکنش و شفاف‌سازی درستی از سوی مراجع و مسئولان ذی‌ربط در این خصوص صورت نگرفته است؛ و با توجه به اینکه یکی از شعارهای انتخاباتی رئیس فدراسیون، شفاف‌سازی بود، این انتظار را داریم که با توجه به اصل ۹۰ قانون اساسی، در تمامی زمینه‌ها شاهد شفاف‌سازی باشیم، موضوعی که متأسفانه اکنون وجود ندارد.

از دیگر عوامل منجر به فساد در فوتبال، هزینه‌های هنگفت نقل و انتقالات در آن است. دلالت‌ها نیز باعث تورم در فوتبال شده‌اند و با توجه به اینکه اغلب تیم‌ها، از منابع دولتی ارتزاق می‌کنند، نقل و انتقالات هم از همان منابع دولتی خواهد بود که بدون بازگشت و تنها در جهت منافع عده خاصی است. سستی بنیان‌های مذهبی و عقیدتی برخی از افراد در این سیستم و قالب شدن تدریجی هنجارهای غربی نیز باعث سقوط فرهنگی - اخلاقی فوتبال ایران شده است که شرط‌بندی، دوپینگ و تبانی از نشانه‌های

آن است. در صورت اصلاح این زیرساخت‌ها می‌توان امیدوار به بهبود وضعیت فوتبال در ایران بود.

کتابنامه

۱. آقای‌نیا، حسین (۱۳۸۶). حقوق ورزشی. تهران: نشر میزان.
۲. جامپون جونپوز، والتر، ئی. (۱۳۷۴). مبانی حقوق ورزش‌ها. ترجمه حسین آقای‌نیا، تهران: انتشارات کمیته ملی المپیک ایران.
۳. جاودانی، رضا (۱۳۹۰). مسئولیت کیفری ناشی از عملیات ورزشی. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزاء). دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
۴. دادگر، حسن و معصومی‌نیا، غلامعلی (۱۳۸۳). فساد مالی. تهران: انتشارات کانون اندیشه جوان.
۵. شیخ‌وند، محمدصادق (۱۳۹۰). بررسی حقوقی - جرم‌شناختی خشونت در ورزشگاه‌های کشور. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه قم.
۶. صوفی‌املشی، محمدرضا (۱۳۹۰). وضعیت حقوق (مسئولیت مدنی) ورزشی در ایران با تأکید بر رشته ورزشی فوتبال. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه گیلان.
۷. عباس‌زادگان، سید محمد (۱۳۸۳). فساد اداری. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۸. قبادی‌سامانی، عمان (۱۳۹۲). مسئولیت مدنی ورزشکاران و مدیران ورزشی در نظام حقوقی ایران. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه تربیت معلم.
۹. قلی‌پور، رحمت‌الله و نیک‌رفتار، طیبه (۱۳۸۵). فساد اداری و راهکارهای مناسب مبارزه با آن. مجلس و پژوهش، (۵۳)، صص. ۳۴-۵۴.
۱۰. کاتوزیان، امیرناصر (۱۳۷۸). خطای ورزشی و مسئولیت ورزشی. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، (۴۳)، صص. ۳۷-۵۳.

11. Adler, R. (2011). *Youth Sports and Concussions: Preventing Preventable*.
12. Bac, M. (1996). The Scope, Timing, and Type of Corruption, *International Review of Law and Economics*, (18), pp. 101-120.
13. Bancroft, T. (2001). *Scandal in sport: Romanian prostitutes offered to French referees*, Retrieved November 22 (2007), from <http://english.pravda.ru/sport/2000/10/11/196.html>.
14. Barkoukis, V. (2011). Motivational a sports person ship profiles of elite athletes in relation to doping behavior, *Psychology of Sport and Exercise*, (12), pp. 205-212.

15. Maennig, W. (2002). On the economics of doping and corruption in international sports. *Journal of Sports Economics*, (4), pp. 61-89.
16. Maennig, W. (2005). Corruption in International Sports and Sport Management: Forms, Tendencies, Extent and Countermeasures, *European Sport Management Quarterly*, 5(2), pp. 187-205.
17. Muller, S. (2002). 'The causes and consequences of corruption. *Wits*, (9), PP. 492-496.
18. Tanzi, V. & Davoodi, H. (1998). *Roads to nowhere: how corruption in public*.

